

АРХІТЕКТУРНА РЕПРИЗА ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

У статті розглядаються особливості творення художньої реальності як необхідної умови вираження пізнаних людиною смислів. Архітектура в контексті зазначеного постає як необхідна онтологічна основа предметно-просторового середовища, котра власними засобами репрезентує домінанти людського світовідношення.

Ключові слова: художня форма, художнє вираження, архітектура, спів-образне.

Мистецтво є особливою формою людського утвердження в світі. Природозадане буття змінюється у формах людського творення, довіряючи свою сокровенність відчуттям людини. Кожна художня форма виступає як окремий цінний вияв пізнання. «Художня форма, - відзначає російський філософ М.Бахтін, - є формою змісту, але повністю здійснена у матеріалі, немов би прикріплена до нього» [1, 305].

Художня форма як стало виділяє окрему подію буття із безперервності його проявів. Художня форма, отже, репрезентує зміст, утворений в результаті взаємопроникнення людини і світу. Розмірковуючи над природою художнього вираження, доцільно згадати поняття «спів-образне», котре запровадив український філософ А.Канарський. У широкому значенні, «спів-образне» - це світ створених предметів, самостійно існуючих, які є матеріальною репрезентацією образів людського мислення. Світ «спів-образної» реальності дає можливість людині не тільки виразити уявлення, але й спостерігати в предметних формах себе осторонь.

У більш вузькому значенні, «спів-образне», сформоване на основі уявлень про світ, виявляє не-прихованість буття, його сокровенність. Воно пов'язане з переживаннями людини, які засвідчують особливості її відчуття. Закономірно, що «спів-образне» лежить в основі перетворення уявного у реально представлену художню форму. У своїх творчих доробках А.Канарський розглядає момент усвідомлення значення «спів-образного» первісною людиною як переломну подію історико-культурного розвитку. «Саме «спів-образне», тобто все те, що дається безпосередньо, «спів-образно» (реальним способом) життю первісної людини, являється для неї і чимось у вищій мірі необхідним, відповідним не просто приватним цілям і бажанням (не просто «доцільне»), а всій напрузі її необхідного здійснення життя, всьому внутрішньому прагненню до його збереження і продовження. Взятє у вигляді реального значення предмета споживання і, водночас, способу такого споживання (а не у вигляді предмету для різних цілей та оцінок), «спів-образне» вже вичерпувало собою і корисне, і прекрасне, і змушуючи, і необхідне» [4, 53].

У художній формі «спів-образне» набуває свого найвищого значення і смислу. Кожен твір мистецтва є свідченням не пасивного сприйняття дійсності, а активного її перетворення, іноді більшого, іноді меншого. Художнє перетворення цього світу, яке здійснює мистецтво, має цілісний та цілеспрямований характер. Ідея твору орієнтована на перетворення дійсності, вона робить дійсність такою, що може бути представлена в художньому змісті. У художньому вираженні людина не просто виявляє сокровенність, але зазначає свій глибинний союз з існуючим – і буття прибуває, виповнюючись, висвітлюючись у явному. Завдяки особливостям людського сприйняття світу, реальність виявляє свою глибину, смислову наповненість. «Спів-образне» репрезентує союз, подолання відчуженості людини і світу, виражений їх спільним поривом здійснитись один в одному, змушуючи буття таким чином до відвертості.

Перетворення дійсності, яке здійснює мистецтво, є глибинним, тектонічним процесом, де «спів-образне» становить ідею-зміст. Це перетворення, що змінює світ, не суперечить йому, не знищує останній. Світ приймає ідею, яка у ньому розширюється, втягує у своє смислове поле реальність до ситуації колапсу. За таких умов реальність втрачає характеристики свого первинного стану, вона переходить у нову якість. Важливо, що художня форма виявляє найглибше ідею, як цілісний самодостатній мікросвіт-універсум.

Художня творчість антропоморфна, вона виражає основні ознаки і величини людського буття та є сферою здійснення самосвідомості людини. Таким чином, творчість є сферою самоактуалізації людського духу, де внутрішній смисл дієвий по відношенню до форми. У ній демонструється особлива якість людського буття, де тілесне і духовне утворюють органічну єдність. У своїй основі кожен предмет художньої реальності має ідею-зміст. Німецький мислитель Ф.Шеллінг вважає, що «ідеї, оскільки вони споглядаються реально, є матеріал і немовби загальна і абсолютна матерія мистецтва, із якої тільки й виростають всі особливі твори мистецтва як закінчені організми» [7, 68], тому, він вважає, що мистецтво є зображення першообразів.

Природний світ, отже, стає для людини сферою перетворення, вона долає хаос і відчуженість його по відношенню до себе шляхом розміщення та утвердження у ньому своїх уявлень. «Ідеальне, - зазначає російський мислитель Е.Ільєнков, - це схема реальної, предметної діяльності людини, що узгоджується з формою поза голови, поза мозком» [3, 30]. Кожен художній факт – жест, що виявляє дієво у предметній реальності деякий смисл. Отже, такий факт – вияв «спів-образного».

Важливо зауважити, що «створюючи будь-які структуровані об'єкти,

людина прагне не тільки до досягнення конкретного корисного ефекту, але й до вторинного ефекту, який визначається сприйняттям і усвідомленням продукту праці іншими людьми. Практично подвійним є призначення всіх складових предметного середовища людського буття. Будучи практично корисними речами, вони водночас і деякі «послання» тих, хто її створив, тим, хто ними користується. Відповідно подвійна і цінність речей» [8,89].

Архітектура власними засобами представляє образ універсуму, є текстурою ойкумени. У ній найабстрактніше виражене уявлення про світ. Лише при наявності універсуму, можливе виявлення поодиноких фактів-речей, що символізують характеристики сконструйованої реальності (ойкумени). Відомий мислитель О.Лосев називає архітектуру мистецтвом чистої маси, чистого об'єму. В контексті архітектури вони постають як символи твірних сил, завдяки їх взаємодії вивершується цілісний антропоморфний простір. «Архітектура закріплює на земній поверхні деяку цінну для людини сферу її діяльності, виражаючи у своїх межах характер цієї діяльності» [2, 48].

Архітектура має три вісі – вертикаль, горизонталь, вісь «вглиб» - це основні напрямки її творення, що у своєму поєднанні конструюють жест. Вертикаль – неспинна динаміка, спрямованість до пізнання, символ ідеального. Горизонталь – присутність «тут», відкритість, топос виявлення вертикалі. Вісь «вглиб» - місце положення людського тіла, чутливого до обох попередніх напрямів. За допомогою цих вісей людина демонструє жест-акт, предметно закріплюючи певну ситуацію (подію). Особливістю архітектурного вираження є те, що його пластична поверхня не замикає внутрішнє як самоцінність, навпаки, демонструє відкритість назовні, поєднання внутрішнього об'єму із довкіллям.

Об'єм чи простір жесту – мета архітектурної дії. Об'єм оговорює дію, локалізує її, виділяючи і посилюючи її смислову цінність. Внутрішній об'єм – ціль архітектурної творчості, він є оформлення жесту – буттєвої позиції людини. Особливістю архітектури, що визначає специфіку її вираження, є те, що оболонка її нерухома, і що виділене нею просторове ядро «не саме людське тіло, а деякий просторовий об'єм, в якому потенційно розвиваються рухи цього тіла» [6, 118].

Архітектурне дійство розгортається як представлення взаємодії основних буттєвих сил, що оформлюють буття антропоморфного універсуму. Засвоюючи особливості цих сил, людина отримує здатність сприймати і перетворювати дійсність. Тому будь-який архітектурний твір не лише виконує певну функцію, але водночас демонструє уявлення людини про співвідношення сил буття. Отже, архітектура демонструє особливості світовідношення.

Архітектор А.Некрасов стверджує – «можна сказати, що архітектура це те, чого в природі не існує... Мистецтво архітектури живе під знаком відстороненого начала... Архітектура (як і музика) відтворює саме те, чого «не буває» [5, 96]. Як нема конкретного образу Всесвіту, лише уявлення про нього як про часово-просторову безкінечність, що є можливістю виникнення всього, так архітектура – моделювання уявної реальності, в природі не даної. Архітектура зображує два начала існування – протилежні, але у співдії породжуючі універсум, внутрішній об'єм її – символ безкінечного творення.

Архітектура творить простір буття людини, де всі ритми мислення мають проявитись. В результаті, архітектура поєднує світ людський і світ природній. Архітектура – істинний організатор життя, вона лежить в основі творення предметно-просторового оточення людини. А як відзначає В.Іконніков, «структура предметно-просторового оточення несе великий об'єм інформації про суспільство, яка слугує об'єднанню людей стійкими типами поведінки і діяльності. В форми «другої природи» разом з практично зорієнтованою може бути закладена і інформація, яка закріплює уявлення про всесвіт і закони природи, про стосунки між людьми. В інформації останнього роду опредмечується колективний досвід, який переходить від покоління до покоління. Середовище, отже, служить і одним із засобів комунікативної діяльності, який зв'язує людей через простір і час» [8, 89].

Виразальна сторона архітектури неможлива без того, що виражається у цій формі, про що ця форма свідчить актом свого і виникнення, і існування. Теоретик архітектури А. Пучков вважає, що архітектура має своїм началом і предметом вираження соціальність. Вона – вираз світо відношення певної культурно-історичної спільноти – «архітектурна форма – фіксована соціальність, що набула закінченої виразності і відлита у форму екзистенційної цінності. Така екзистенційно цінна форма являється подоланням простору, поправленням його природою людською. Але тим самим людина повертає себе у пізнаний нею світ, повертає собі простір, даний їй природою як умову творчої потенції, в оформленості якої вона як людина діяльнісно відчуває потребу» [6, 290]. Тому будь-яка архітектурна форма по відношенню до людини проявляється як її інобуття, і навпаки – людина, як це не парадоксально, постає по відношенню до архітектурної форми не інакше як її інобуття, без якого вона просто не потрібна. Архітектура визначає буттєву позицію людини, відносно якої твориться її предметне середовище. Варто навіть сказати, що архітектура в значно більшій мірі, ніж будь-яке інше мистецтво ускладнює і модифікує первинно відчуте людиною інобуття, згущаючи його, напружуючи і концентруючи в екзистенційно цінних і виразних формах, прагнучи оформити за допомогою внесення художнього і тим самим перетворити.

Архітектурне середовище є текстурою (оболонкою), яка виділяє соціальну форму буття, отже у великій мірі є наслідком колективної свідомості. Тому, в архітектурній формі як у формі безперервного смислового становлення закладені енергії її першообразу, тієї соціальності, у надрах якої ця форма виникла. Архітектура постає як один із складних видів мистецтва, хоча у своєму прикладному вигляді, у вигляді сукупності різноманітних за своїм призначенням споруд, вона здається надто віддаленою від духовних переживань та цінностей людини. «Парадокс полягає у тому, - зазначає А.Канарський, - що як раз архітектура і є самим безпосереднім вираженням «чистої» духовності та надає ідеалу піднесеного характеру» [4, 147]. Архітектура як прояв духовно-практичного освоєння світу, організовує середовище довкілля таким чином, що порожній природозаданий простір існує не як обмежений ззовні, а як одухотворений із середини.

Список використаних джерел

1. Бахтин М.М. Работы 20-х годов. – К.: «Next», 1994. – 383с.
2. Габричевский А.Г. Теория и история архитектуры: Избр. соч. – К.: ред. журн. «Самватас», 1993. – 302с.
3. Ильенков Э.В. Искусство и коммунистический идеал: избр. Статьи по философии и эстетике. – М.: Искусство, 1984. – 349с.
4. Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса. Генезис чувственной культуры. – К.: Вища школа, 1982. – 190с.
5. Пучков А.А. Габричевский: Концепция архитектурного организма в мыслительном процессе 20-30-х годов. – К.: Изд. Дом А.С.С., 1997. – 154с.
6. Пучков А.А. Парадокс античности: принцип художественно-пластической телесности античной архитектуры. – К.: НИИТАГ, 1998. – 408с.
7. Шеллинг Ф.В. Философия искусства. – М.: «Мысль», 1966. – 492с.
8. Эстетические ценности предметно-пространственной среды. Под ред. А.В.Иконникова. – М.: , 1990. – 430с.

Annotation

The article reveals the analysis of the problem of the architecture form in its aesthetic dimension, and to figuring out the specific features of architectural representation of world attitude dominants. The basic principles of the aesthetic activities are viewed, and the specific ways of their representation in architecture, as well as special means of architectural form are determined. The role of sociality as a subject and cause of the architectural expression in various architectural forms and unlimited process of their creation is outlined.

Key words: art form, artistic expression, co-imaginative, architecture.

Аннотация

В статье рассматриваются особенности создания художественной реальности как необходимого условия выражения смыслов, полученных человеком в процессе познания. В контексте сказанного архитектура выступает в качестве необходимой онтологической основы предметно-пространственной среды, которая репрезентирует доминанты человеческого мироотношения.

Ключевые слова: художественная форма, художественное выражение, сообразное, архитектура.